

Szumgait

Írta: Herczeg Adrienn

Az 1988-ban Szumgait városában kibontakozó események voltak a Szovjetunió utolsó éveinek talán legjelentősebb eseményei. Magát a konfliktust feltehetően a szovjet titkosszolgálat robbantotta ki az etnikailag sokszínű és fontos iparvárosban Szumgaitban, mely összecsapás a hegyi-karabahi örmény-azerbajdzsáni konfliktus katalizátorává vált. Mihail Gorbacsov és döntéshozatali csapata kiemelkedően fontos szerepet játszott az örmény-azerbajdzsáni ellentét kiélezésében, s egyben hozzájárult a szovjetrendszer válságának leleplezéséhez.

A khankendi/sztyepanakerti eseményeket igyekeztek elhallgatni. Úgy tájékoztatták az azerbajdzsáni embereket, hogy nem történt semmi, tehát letagadták a khankendi/sztyepanakerti történéseket. Miután a tömeg rádöbben, hogy az információkat elhallgatták, ezek kezdtek menetelni Hegyi-Karabah felé. A hatóságok megközelítőleg ezerfős rendőrségi egységet mozgósítottak a zavargások lecsillapítására, de végül összecsapás bontakozott ki a hegyi-karabahi Askeránban az azeri tömeg, a falusi örmények és az azerbajdzsáni rendőrök között. Az összecsapásban két azerbajdzsáni veszítette életét (egy azerit eltalált egy kődarab, a másikat pedig egy azerbajdzsáni rendőr ölte meg), s a sebesültek számát illetően nincsenek adatok. Az azerbajdzsáni rádióban Kutasev helyettes főügyész bejelentette, hogy Agdam város körzetében két lakos gyilkosság áldozatául esett. A folyamatos összecsapások híre, és az azerbajdzsánok deportálása Örményország területéről, mind hozzájárultak az örményellenes szumgaiti pogromhoz.

Február 26-án Szumgaitban úrrá lett a nyugtalanság. Aktivisták revansot akartak venni az örményeken az Askeránban meghalt azeriekért. Az elkövetkező három napban, tehát február 27-e és 29-e között a városban általánossá váltak az egyre agresszívabb zavargások, fosztogatások, s végül 32 ember veszítette életét (26 örmény és 6 azerbajdzsáni). A pogrom következtében örmények nagy tömege vált földönfutóvá, s 300 ezer Azerbajdzsánban élő örmény kényszerült lakhelyének elhagyására. Az illetékes állami szervek nem avatkoztak be, a szovjet hadsereg csupán a harmadik napon érkezett a városba.

Figyelemre méltó a szovjetek inaktivitását az ügyben, ugyanis a tény, hogy a szovjet hadsereg a vitatott területen tartózkodott, nem változtatott semmin, mert mozdulatlanul állt és figyelte a

pogromot. Nem avatkozott be, mivel nem volt beavatkozási parancsa. Nolyain számára tisztán kirajzolódik, hogy a szumgaiti események rendezője, kivitelezője és irányítója a központi kormányzat volt. A szovjeteknek nem hogy csak nem sikerült megelőzniük a kibontakozó vérfürdőt, hanem szándékosan törekedtek arra, hogy a konfliktust kiélezzék a két fél között, mind örmény mind pedig azerbajdzsáni részről. Tették mindezt a teljes mértékben irányításuk alatt tartott média manipulálásával. A túlzó és gyakran elferdített híreket, nyilatkozatokat gyorsan elterjesztették mindkét nemzet lakossága között. A szumgaiti pogrom kiobbantásában pedig a szovjet börtönökből a városba telepített bűnözőknek is nagy szerepük volt. Azzal a céllal telepítette őket Szumgaitba a szovjetvezetés, hogy indítsák el a pogromot, gondoskodjanak annak életbe lépéséről. Ezzel is magyarázható a szovjet katonai alakulatok kezdeti távolmaradása a szumgaiti vérengzéstől. Kaufman rejtelmes, titokzatos eseményként írja le a szumgaiti történéseket. A szovjet vezetés azzal magyarázta be nem avatkozását, hogy a két nép közötti ősi, elnyomott etnikai gyűlölet került erőszakos tettek formájában a felszínre, s ezen elhúzódó etnikai konfliktus egy olyan gépezetet indított el a városban, melyet még a Szovjetunió sem tudott volna megállítani. Nolyain szerint tisztán látszik, hogy az egyetlen ok, amiért a szovjet milícia tétlen volt az, hogy utasítást kaptak, hogy ne lépjenek közbe.

Nikolai Demidov belügyminiszter-helyettes beismerte, hogy a pogrom idején Szumgaitban tartózkodott. Ez igen furcsává teszi a dolgokat. Tehát a milícia a „paralízis” miatt nem avatkozott be, vagy más konkrét célok végett? Érdekes az is, hogy a média csupán február 28-áról írt, miközben tudjuk, hogy a konfrontáció több napig is eltartott. Még érdekesebb, hogy február 25-én, tehát egy nappal a szumgaiti erőszakos események kitörése előtt, a szovjet légierő néhány gépe Jereván fölött repült, így nagy valószínűséggel tudomásuk volt a kialakulóban lévő eseményekről. Ez szintén felveti a kérdést, hogy a szovjet erők miért nem avatkoztak be időben? Moszkva célja a terület destabilizálása volt, melyet a két közösség egymás ellen uszításával igyekezett elérni, mely által mindkét fél kormánya meggyengült volna, így Moszkva helyreállíthatta volna befolyását a terület felett. A szumgaiti események azonban egy olyan szörnyű gépezetet indítottak el, melyek kezdtek kicsúszni Moszkva kezéből. A szovjet fegyveres erők csupán két nap eltelté után avatkoztak be (tankok, páncélozott járművek), mely a város örmény lakosságának azonnali deportálását jelentette.

Maga az esemény nagy visszhangot keltett Nyugaton, s Gorbacsovot bírálták, amiért későn avatkozott be és engedte, hogy a szumgaiti tüntetés mérsárlásba forduljon át. A szumgaiti eseményeket követően az etnikai konfliktus megállíthatatlanul terjedt. Az örmények számára szumgait olyan volt, mint egy emlékeztető az I. világháborús mérsárlásra.

A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program- Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program" című kiemelt projekt keretei között valósult meg.